

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

تاریخ فلسفه غرب (۱)

از آغاز دوره یونانی تا پایان قرون وسطی

دکتر مهدی بنایی

بنایی، مهدی
 تاریخ فلسفه غرب / مهدی بنایی؛ [برای] جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية، پژوهشگاه بین‌المللی
 المصطفیٰ ﷺ. -- قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ، ۱۳۹۰ -
 ج ۲. -- چاپ اول: ۱۳۸۸ (پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ: ۹۷)
 قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال (ج ۱) ISBN:978-964-195-083-7
 (دوره) ISBN:978-964-195-099-8
 فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
 کتابنامه: ص [۳۰۱] - ۳۰۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 مندرجات: ج. ۱. از آغاز دوره یونانی تا پایان قرون وسطی. --
 ۱. فلسفه -- تاریخ. ۲. فلسفه یونانی. الف. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ. پژوهشگاه بین‌المللی
 المصطفیٰ ﷺ. ب. عنوان.
 ۲ ت ۹ ب / B ۷۲
 ۱۰۹

تاریخ فلسفه غرب (از آغاز دوره یونانی تا پایان قرون وسطی)

مؤلف: دکتر مهدی بنایی

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

چاپ دوم: ۱۳۹۰ ش / ۱۴۳۲ ق

صفحه‌آرایی: محمدباقر شُکری

ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

چاپ: زلال کوثر ● قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

● قم، چهارراه شهدا، خیابان حجتیه، فروشگاه مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ.

تلفکس: ۰۲۵۱۷۷۳۰۵۱۷

● قم، بلوار محمد امین، سهراب سالاریه، فروشگاه مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ.

تلفن: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۰۶ فکس: ۰۲۵۱۲۱۳۳۱۴۶

www.miup.ir, www.eshop.miup.ir

E-mail: admin@miup.ir, root@miup.ir

سخن ناشر

کتاب آموزشی باید دارای متنی پویا و متناسب با دگرگونی‌هایی باشد که در ساختار دانش و رشته‌های علمی پدید می‌آید. تحولات اجتماعی، نیازهای نوظهور فراگیران و مقتضیات جدید دانش، اطلاعات، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌های نوینی را فرا می‌خواند که پاسخ‌گویی به آنها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید. گسترش فرهنگ‌های سلطه‌گر جهانی و جهانی شدن فرهنگ، در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، مشکلات و نیازهای نوظهوری را پیش‌رو گذارده است که رویارویی منطقی با آنها، در پرتو آراستن افراد به اندیشه‌های بارور، ارزش‌های متعالی و رفتارهای منطقی‌ای امکان‌پذیر است. این مهم در قالب موقعیت‌های رسمی آموزشگاهی و با ایجاد رشته‌ها و متون جدید، گسترش دامنه آموزش‌ها و مهارت‌ها و تربیت سازمان‌یافته صورت می‌گیرد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی استوار، قاعده‌مند و تجربه‌پذیر است که در آن برنامه‌های آموزشی، متن‌های درسی و استادان، ارکان اصلی به شمار می‌آیند؛ همچنین استواری برنامه آموزشی به هماهنگی آن با نیاز زمان، استعداد علم‌آموزان و امکانات موجود، وابسته است؛ چنان‌که اتقان متن‌های درسی به ارائه تازه‌ترین دست‌آوردهای علم در قالب شیوه‌ها و فن‌آوری‌های آموزشی نوظهور است.

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۷
جایگاه و اهمیت تاریخ فلسفه.....	۱۷
ورود به عالم فلسفه.....	۲۴
آغاز فلسفه.....	۲۶
خلاصه.....	۳۰
۱. دوره پیش سقراطی.....	۳۱
فیلسوفان ایونیايي.....	۳۱
۱. تالس.....	۳۲
۲. آناکسیماندروس.....	۳۴
زمان در نگاه آناکسیماندروس.....	۳۷
۳. آناکسیمنس.....	۳۹
گسنوفانس.....	۴۰
فلسفه الهی گسنوفانس.....	۴۲
نگاهی به فلسفه طبیعی گسنوفانس.....	۴۵
فیثاغورس.....	۴۶
نگاهی به اندیشه‌های فیثاغورس.....	۴۸
نظریه تناسخ.....	۵۳
هراکلیتوس.....	۵۵
اندیشه‌های هراکلیتوس.....	۵۸
۱. حرکت و سیلان.....	۵۸
۲. ارتباط کثرت با وحدت.....	۵۹

۸ تاریخ فلسفه غرب

۶۱	۳. لوگوس
۶۴	۴. زمان
۶۵	سخنانی از هراکلیتوس
۶۵	پارمنیدس
۶۹	امپدوکلس
۷۲	اتمیان
۷۴	اجزای تقسیم‌ناپذیر
۷۴	نظریه «خلاء»
۷۷	گفته‌هایی از دموکریتوس
۷۹	خلاصه
۸۰	پرسش
۸۱	۲. دوره سقراطی سوفسطاییان: سقراط
۸۱	سوفسطاییان
۸۱	مهم‌ترین عواملی که به ظهور «سوفسطاییان» انجامید
۸۱	۱. اختلاف در جهان‌شناسی‌های فیلسوفان گذشته
۸۲	۲. بی‌اعتبار شدن ادراک حسی در اندیشه هراکلیتوس و پارمنیدس
۸۲	۳. گسترده شدن آشنایی یونانیان با سایر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها
۸۵	۴. بن‌بست معرفتی در حوزه الهیات
۸۵	پروتاگوراس
۸۷	گرگیاس
۸۹	سقراط
۸۹	نگاهی کوتاه به زندگی سقراط
۹۰	سقراط و تفکر
۹۲	سقراط و اخلاق
۹۶	روش سقراطی
۹۶	۱. پرسش
۹۷	۲. طنز
۹۹	۳. برابری
۱۰۰	۴. حضور
۱۰۱	خلاصه
۱۰۲	پرسش
۱۰۳	۳. افلاطون
۱۰۳	مقدمه

فهرست ۹

۱۰۵	نگاهی به زندگی افلاطون.....
۱۰۷	نگاهی به آثار افلاطون.....
۱۱۱	نگاهی به اندیشه‌های افلاطون.....
۱۱۱	هستی‌شناسی.....
۱۱۱	نگاهی به زمینه‌های شکل‌گیری هستی‌شناسی افلاطون.....
۱۱۳	نظریه «مُثُل».....
۱۱۵	عمده‌ترین مشکلات نظریه «مُثُل».....
۱۲۲	معرفت‌شناسی.....
۱۲۷	مراحل معرفت.....
۱۳۱	فلسفه و فیلسوف در نظر افلاطون.....
۱۳۶	تمثیل «غار».....
۱۴۱	نگاهی به اخلاق در اندیشه افلاطون.....
۱۵۰	خلاصه.....
۱۵۲	پرسش.....
۱۵۳	۴. ارسطو مکاتب فلسفی بعد از ارسطو / افلوپین.....
۱۵۳	مقدمه.....
۱۵۵	اهمیت ارسطو.....
۱۵۹	نگاهی به آثار ارسطو.....
۱۶۱	منطق ارسطویی.....
۱۶۳	متافیزیک.....
۱۶۳	۱. متافیزیک چیست؟.....
۱۶۹	۲. مفهوم علیت در نظر ارسطو.....
۱۷۳	۳. حرکت و مبانی آن در فلسفه ارسطو.....
۱۷۸	تصویر کلی عالم در نگاه ارسطو.....
۱۸۰	اخلاق در نظر ارسطو.....
۱۸۲	فضیلت در مقابل رذیلت.....
۱۸۴	مکاتب فلسفی بعد از ارسطو.....
۱۸۴	۱. حوزه رواقی.....
۱۸۵	اصالت عقل.....
۱۸۶	منطق و معرفت در حوزه رواقی.....
۱۸۷	اخلاق رواقی.....
۱۸۸	نکاتی در باب اخلاق رواقی.....
۱۸۹	۲. حوزه اپیکوری.....

۱۰ تاریخ فلسفه غرب

۱۹۰	نگاهی به اندیشه‌های اپیکوروس.....
۱۹۱	طبیعیات.....
۱۹۳	افلوپتین.....
۱۹۴	نظریه واحد.....
۱۹۷	خلاصه.....
۱۹۹	پرسش.....
۲۰۱	۵. فلسفه در قرون وسطی.....
۲۰۱	مقدمه.....
۲۰۴	نگاهی به زمینه‌های تفکر فلسفی در قرون وسطی.....
۲۰۴	۱. نگاهی به دین یهود و تمایز جهان‌شناسی آن با جهان‌شناسی یونانی.....
۲۰۵	۲. ورود عناصر تفکر یونانی به دین یهود.....
۲۰۷	۳. تأثیرپذیری مسیحیت از فرهنگ یهودی - یونانی.....
۲۰۹	آبای کلیسا.....
۲۰۹	آبای یونانی زبان کلیسا.....
۲۰۹	۱. پدران رسول.....
۲۱۰	۲. پدران مدافع.....
۲۱۳	دیونسیوس مجعول.....
۲۱۴	دیونسیوس و کلام سلبی.....
۲۱۷	آبای لاتینی زبان کلیسا.....
۲۱۹	اوگوستینوس قدیس.....
۲۱۹	زندگی اوگوستینوس.....
۲۲۱	آثار اوگوستینوس.....
۲۲۱	منابع معرفتی اوگوستینوس.....
۲۲۳	محورهای اصلی فلسفه اوگوستینوس.....
۲۲۴	نظریه شناخت.....
۲۳۰	اندیشه‌های اوگوستینوس در باب خدا.....
۲۳۰	۱. اثبات وجود خدا.....
۲۳۱	۲. تثلیث.....
۲۳۳	۳. اوصاف الهی.....
۲۳۳	الف) تغییرناپذیری.....
۲۳۴	ب) آفرینندگی و خلاقیت.....
۲۳۵	ج) سرمدیت.....
۲۳۶	د) خیر مطلق.....

۱۱ فهرست

۲۳۶	مسئله شرّ
۲۴۱	اریوگنا
۲۴۱	تقسیم طبیعت
۲۴۴	جایگاه ایمان و عقل
۲۴۶	آنسلم قدیس
۲۴۸	اندیشه‌های آنسلم
۲۴۹	براهین آنسلم برای اثبات وجود خدا
۲۵۰	۱. براهین پیشینی
۲۵۳	۲. برهان پیشین
۲۵۴	نقدی بر برهان آنسلم
۲۵۵	ملاحظات پایانی
۲۵۶	انسان در نظر آنسلم
۲۵۷	پتروس آبلاردوس
۲۵۸	بحث کلیات
۲۶۳	انتقال فلسفه از جهان اسلام به جهان مسیحیت
۲۶۶	آلبرتوس کبیر
۲۶۸	الهیات و فلسفه
۲۷۰	توماس آکویناس
۲۷۲	آثار
۲۷۳	اندیشه‌ها
۲۷۳	ایمان و معرفت عقلی
۲۷۵	«فلسفه و دین» در دیدگاه آکویناس
۲۷۶	شناخت و معرفت در نظر آکویناس
۲۷۶	فرایند معرفت
۲۷۸	انواع عقل
۲۷۸	۱. عقل فعال
۲۸۰	۲. عقل منفعل
۲۸۰	نظریه آکویناس در باب کلیات
۲۸۱	خدا و براهین اثبات او
۲۸۴	براهین اثبات وجود خدا
۲۸۴	۱. برهان نخست
۲۸۶	۲. برهان دوّم
۲۸۷	۳. برهان سوّم
۲۸۷	۴. برهان چهارم

۱۲ تاریخ فلسفه غرب

۲۸۸	۵. برهان پنجم
۲۸۹	ملاحظات
۲۹۳	خلاصه
۲۹۸	پرسش
۳۰۱	کتابنامه
۳۰۱	منابع فارسی
۳۰۳	منابع انگلیسی

پیشگفتار

۱. در عرصه فرهنگ و اندیشه امروز، کتاب های «تاریخ فلسفه» از رونق و جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. این امر، خود حاکی از برانگیختگی امیدبخش تمایلات فکری نسل جدید و نشان دهنده نوعی اقبال عمومی به «فلسفه» و تاریخ پر فراز و نشیب آن است. توجه به فلسفه، همواره در عمق بخشیدن به فرهنگ و بسط معنادار فضای تفکر جامعه نقش آفرین بوده است؛ به عبارتی می‌توان چنین گفت که حضور فلسفه در عرصه ذهن و زبان مردم، همواره از سطحی نگری و خام‌اندیشی جلوگیری کرده و مانع از آن شده است که سستی در گفتار و خفت در رأی، بنیان‌های فرهنگ یک جامعه را بنا کنند و آشفته‌گی و ابتدال، جای فکر و اندیشه را بگیرند. در این میان، اساتید و دانشجویان فلسفه که تماس مستقیمی با اندیشه‌های فلسفی دارند، در بارور ساختن تفکر و تعمیق و تصحیح انگیزه‌های اندیشه‌آفرین افراد جامعه، نقش بسزایی برعهده دارند که ایفای درست آن، تأثیر انکارناپذیری در رواج حیات فرهنگی جامعه و استوار شدن تفکر در مقابل خام‌اندیشی و سبک‌سری خواهد داشت.

۲. کوشش اصلی کتاب حاضر، بازگشایی دریچه‌های تأمل به سوی تفکرات فلسفی اصلی‌ترین فیلسوفان تاریخ اندیشه می‌باشد: فیلسوفانی که با نحوه اندیشیدن و نوع اندیشه‌های خود، ما را به درگیری با عمیق‌ترین - و غالباً بی‌پاسخ‌ترین - پرسش‌های زندگی فرا خوانده‌اند.

این کتاب که در اصل برای دانشجویان فلسفه جامعه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ العالمیه به رشته تحریر در آمده، تنها به عنوان درآمدی برای ورود به عرصه اندیشه‌های فلسفی به‌شمار می‌رود و پرواضح است که حصول این مهم، بدون حمایت‌ها و هدایت‌های اساتید محترم و در غیاب تلاش‌های هم‌دلانه دانشجویان، چندان میسر نخواهد بود.

کتاب‌های «تاریخ فلسفه»، به شرط صحت مطالب و توفیق در بیان، تنها قادرند که زمینه‌های ورود به عالم فلسفه و درگیر شدن با اندیشه‌های فلسفی را فراهم آورند و برای خوانندگان حق‌جوی خود، دریچه‌امکانی را به‌سوی دست یافتن به نگاه و نگرش فلسفی بگشایند. آنچه در این مسیر بسیار تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز است، نوع انگیزه و چگونگی مواجهه کسانی است که این کتاب‌ها را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهند.

به عبارتی، مهم آن است که خوانندگان کتب فلسفی با چه انگیزه و در اثر چه نیازهایی به مطالعه این کتب می‌پردازند. خوانندگانی که نیاز آنان در حد رفع کنجکاوی و اطلاع یافتن از نظر گذشتگان باشد، با مطالعه کتب فلسفی، فارغ‌دلانه و بدون هر نوع درگیری و پرسش صادقی، فراز و نشیب تاریخ تفکر را طی می‌کنند و البته در چنین وضعی، تفاوتی نخواهد کرد که این افراد با نظر و اندیشه فیلسوفی موافقت کنند یا به ردّ و انکار آن بپردازند؛ چرا که قبول و ردّ فارغ‌دلانه، هرگز از معنا، جدّیت و صداقتی برخوردار نیست و با تفکر نسبتی ندارد. اما کسانی که در اثر نیازهای عمیق و ژرفی، نه تنها مشتاق بلکه وادار به مطالعه این کتب می‌شوند، اساساً به دنبال یک سلوک فکری و طی کردن فراز و نشیب‌های دشوار آن می‌باشند و از همین رو، خود را نه تماشاگران فارغ دل تاریخ اندیشه، بلکه بازیگران حاضر در متن و مسافران و سالکان این طریق می‌بایند.

عزیمتگاه جویندگان حقیقی فلسفه، همواره تنگناهایی است که در زندگی‌های معمولی احساس نمی‌شوند و در مسیر عادی تلاش و کوشش روزمره آدم‌ها رخ نمی‌دهند. اصولاً در زندگی روزمره و حیات معمولی مردمان، هیچ بررسی با وزن حقیقی خودش احساس نمی‌شود و حتی رواج پاسخ‌های سطحی

و تکراری که غالباً حاصل تقلید و بی‌اندیشگی است، به پرسش‌ها مجال بروز نمی‌بخشند. یک فلسفه جوی حقیقی، می‌بایست رهایی از روزمرگی را تجربه کرده و خود را در تنگنای هیبت پرسش‌ها یافته باشد و گرنه بدون درک ثقل و سنگینی پرسش‌ها و در سایه اطمینان به پاسخ‌های تکراری که هم‌چون سنگ‌واره‌هایی در عرصه فرهنگ مردمان، سخت و عصیان‌ناپذیر شده‌اند، هیچ انگیزه و تمایل جدی در جهت جست‌وجوی اندیشه‌های فلسفی و مطالعه و بررسی «تاریخ فلسفه» وجود نخواهد داشت. از این رو، کتاب‌های تاریخ فلسفه و بالاتر از آن، آثاری که از فیلسوفان بزرگ برجا مانده، تنها در صورتی چهره جدی و ثقل اهمیت خود را برای خواننده آشکار می‌سازند و زمینه ورود او را به عالم فلسفه فراهم می‌آورند که خواننده آن در اثر مواجهه با تنگناهای پرسش‌انگیز زندگی، به احتشام و هیبت پرسش‌ها، پی برده و از قناعت به پاسخ‌های روزمره رهایی یافته باشد.

۳. از آن‌جا که اثر حاضر به‌رغم تلاش، زمان و دقتی که صرف تألیف آن شده، خالی از نقص و نارسایی نیست، امید است با استفاده از نظرات و تذکرات راهگشای اساتید محترم، دانشجویان عزیز و نیز کلیه خوانندگان گرامی و دوستداران فلسفه توفیق اصلاح و ترمیم کاستی‌های آن فراهم آید.

حقیقت آن است که طرح اندیشه‌های بزرگ فلسفی و سخن گفتن از فیلسوفان بزرگ در چنین حجم اندکی، جز به منظور آغازی جسورانه صورت نگرفته است: آغاز پرداختن به اندیشه‌های بلند و مشارکت در حقیقت آنها. از این رو باید کتاب حاضر را نه به عنوان یک اثر مستقل، بلکه تنها به صورت درآمدی برای ورود به اندیشه‌های فلسفی تلقی نمود.

۴. در مورد ارجاعات و پاورقی‌های کتاب توجه به چند نکته، مهم می‌نماید: الف) ارجاعات مربوط به افلاطون و ارسطو، نه براساس شماره صفحه، بلکه بر طبق شماره و تقسیم‌بندی‌هایی است که معهود و مقبول اهل فلسفه می‌باشد و بازیابی آنها در کتب این دو فیلسوف، به هر زبانی که باشد بر همین اساس صورت می‌پذیرد.

ب) برای استفاده بیشتر خوانندگان انگلیسی زبان، عبارت انگلیسی بعضی از جملات مهم و کلیدی فیلسوفان در پاورقی ذکر شده است؛
 ج) در پاورقی‌های مربوط به دوره قرون وسطی، در مواردی به تناسب‌های زمانی و مکانی، نام فیلسوفان، کتب و بعضی اصطلاحات به زبان فرانسوی و لاتینی آورده شده است.

۵. اکنون که این کتاب در آستانه انتشار قرار گرفته و مراحل بازخوانی و اصلاح آن به پایان رسیده است، ضرورت حذف، اضافه و تغییرات فراوانی در آن به نظر می‌آید که حاصل آنها خود کتاب دیگری خواهد بود و در این فرصت کوتاه، مجال پرداختن به آنها نیست؛ هر چند که نویسنده این اطمینان را نیز ندارد که انجام این تغییرات و بازنویسی دوباره، خود آخرین اصلاحات لازم به حساب آید و بتواند کتاب را از هر نوع بازخوانی و بازنویسی مجددی بی‌نیاز سازد.

در عین حال امید است که نویسنده توفیق آن را داشته باشد که در آینده از کاستی‌های خود بکاهد و سستی‌های قلم و نوشته خویش را درمان سازد و سخن را در خور شأن و تأمل مخاطبان محترم بیان کند.

در پایان، بر خود لازم می‌دانم که از همکاری‌های بی‌دریغ و صمیمانه جناب حجة الاسلام والمسلمین رضائزاد، مدیر محترم دفتر برنامه‌ریزی و فن‌آوری آموزشی و هم‌چنین از تمامی همکاران این مجموعه اعم از آقایان مجتبی مهدوی سعیدی ویراستار محترم، آقای رمضانی تایپیست و صفحه‌آرای محترم، یداله رضائزاد و جناب حجة الاسلام والمسلمین سید میرصالح حسینی، تشکر و قدردانی نموده، از کاستی‌های خود عذر بخواهم.

ما بنا من نعمة فمن الله عليه توكلت و اليه انيب

مهدی بنایی، بهار ۸۷